

Julia Nikiel

ORCID 0000-0002-5893-4477

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

„Strach przed ideami jest nieamerykański” – Dave Eggers, współczesny literacki wichrzyciel

Wczesną jesienią 2021 roku okręgowe władze szkolne w miejscowości Rapid City w Południowej Dakocie wycofały pięć książek z listy lektur dla ostatnich klas szkół średnich. Uznawszy, że każda z pięciu książek zawiera treści dotyczące seksualności, a więc nieodpowiednie dla uczniów, władze zdecydowały o usunięciu egzemplarzy książek nie tylko z podręcznych klasowych księgozbiorów, ale także z bibliotek szkolnych. Wśród budzących kontrowersje tytułów znalazły się znajdujące się od lat na okręgowych listach lektur *Charlie* (1999) Stephena Chbosky’ego i *Fun Home: Tragikomiks rodzinny* (2006) Alison Bechdel, a także nowo dodane *Dziewczyna, kobieta, inna* (2019) Bernardine Evaristo, *How Beautiful We Were* (2021) Imbolo Mbue i *Krąg* (2013) autorstwa Dave’a Eggersa. 3 maja 2022 roku na zebraniu inwentaryzacyjnym okręgowa rada szkolna przypieczętowała los nowych egzemplarzy książek zakupionych przez szkoły na początku 2021 roku i od tego czasu nawet nierozpakowanych. Podczas gdy stara lodówka oraz używane w pandemii COVID-19 ścianki działowe otrzymały oznaczenie „do recyklingu” (ang. *to be recycled*), 350 nowych książek przeznaczono do utylizacji, a dokładniej „do zniszczenia” (ang. *to be destroyed*)¹. Użyte sformułowanie nadało sprawie rozgłos, najpierw lokalny, a następnie ogólnokrajowy. Okręgowa rada

¹ Dave Eggers, „Anatomy of a Book Banning”, *The Washington Post* (24 June 2022), <https://www.washingtonpost.com/outlook/2022/06/24/dave-eggers-book-bans-south-dakota/>; data dostępu: 5 maja 2023.

szkolna postanowiła tymczasem iść w zaparte i w skierowanym do prasy komunikacie podtrzymała swoje stanowisko, stwierdzając, że rzeczony książki mają wydzźwięk pornograficzny, a tym samym łamią przepisy prawa stanowego o dostępie młodocianych do treści szkodliwych. Komunikat nie nadmienił, że rzeczony przepis nie dotyczy materiałów „o znaczącej wartości literackiej, artystycznej, politycznej bądź naukowej”^{2, 3}, a więc między innymi książek. Celowo przemilczał także wydawane w Stanach Zjednoczonych liczne wyroki sądowe, twardo stojące w obronie słowa pisanego⁴. To wystarczyło, by w sprawę aktywnie zaangażował się autor jednej z tych rzekomo pornograficznych powieści.

5 maja 2022 roku wydawnictwo McSweeney’s założone przez Dave’a Eggersa – pisarza, wydawcę, przedsiębiorcę, edukatora i aktywistę – opublikowało na swojej stronie internetowej odpowiedź na wydarzenia w Południowej Dakocie. Cytując słowa Eggersa, określającego masowe niszczenie książek mianem „pobawionego skrupułów horroru”, wydawnictwo zapowiedziało, że we współpracy z Mitzi’s Books, niezależną księgarnią w Rapid City, planuje udostępnić za darmo egzemplarze zakazanych książek każdemu chętnemu uczniowi ostatniej klasy szkoły średniej⁵. Trochę ponad tydzień później Eggers zorganizował w Rapid City wiec w obronie skazanych na zniszczenie książek⁶. Celem wiecu było zaangażowanie członków lokalnej społeczności nie tylko w samą sprawę, ale także

² Całe oświadczenie dostępne jest obecnie jedynie na profilu facebookowym przewodniczącej rady Kate Thomas. Kate Thomas, „On behalf of the Rapid City Board of Education”, Kate Thomas School Board Facebook (7 May 2022), <https://www.facebook.com/KateThomasSchoolBoard/>; data dostępu: 5 czerwca 2023. Wszystkie cytaty z języka angielskiego ze źródeł nieprzetłumaczonych na język angielski w przekładzie autorki artykułu.

³ *South Dakota’s Codified Law 22-24-27*, <https://sdlegislature.gov/Statutes/22-24-27>; data dostępu: 6 maja 2023.

⁴ Eggers, „Anatomy of a Book Banning”.

⁵ McSweeney’s, „Our Response To Rapid City, South Dakota’s Plans To Destroy A Slew Of Recent Novels And Memoirs”, *McSweeney’s* (5 May 2022), <https://www.mcsweeney.net/articles/our-response-to-rapid-city-south-dakotas-plans-to-destroy-a-slew-of-recent-novels-and-memoirs>; data dostępu: 6 maja 2023.

⁶ Keith Gant, „Author of ‘To Be Destroyed’ Book Visits Rapid City”, *Black Hills FOX* (17 May 2022), <https://www.blackhillsfox.com/2022/05/17/author-be-destroyed-book-visits-rapid-city/>; data dostępu: 7 maja 2023.

w szeroką debatę o kulturze oraz wolności słowa, nauczania i dostępu do informacji. Chociaż Eggers starał się pozostać z boku, oddając głos przemawiającym uczniom, rodzicom i nauczycielom, wypowiedziane przez niego słowa wybrzmiały mocno (choć także trochę patetycznie). „Stoimy 25 minut drogi od Mount Rushmore”⁷, mówił Eggers do ponad 200 osób⁸ zgromadzonych przed Mitzi’s Books, „te cztery głowy wykute w skale szlochalyby, wiedząc, że książki nie tylko usuwa się z półek – ograbiając młodzież – ale także niszczy. Nikt z was nie chce przebywać w towarzystwie ludzi, którzy palą książki”, dodał⁹.

Palenie książek nie jest w Stanach Zjednoczonych powszechną praktyką i wątpliwe jest, by ktokolwiek w Rapid City sięgał po zapaliki. Niemniej, choć nadal incydentalne, w ostatnich latach – a szczególnie po rozgłosie, jaki towarzyszył licytacji „ogniotrwałej książki” (ang. *Unburnable Book*)¹⁰ kanadyjskiej pisarki

⁷ Leżąca na zachodzie Dakoty Południowej góra, w której skałach w latach 1927–1941 wyrzeźbiono Mount Rushmore National Memorial, pomnik przedstawiający głowy czterech prezydentów Stanów Zjednoczonych: George’a Washingtona, Thomasa Jeffersona, Theodore’a Roosevelta i Abrahama Lincolna. Choć pomnik, a szczególnie jego usytuowanie na terenie zagarniętym od plemion indiańskich i uznawanym przez nie za święte budzi znaczące kontrowersje, przez wielu jest on nadal postrzegany jako symbol amerykańskich wartości.

⁸ Na niekwestionowany sukces wiecu rzuciła cień jedynie nieobecność trojga prelegentów – nauczycieli i bibliotekarzy, którzy zrezygnowali z udziału w ostatniej chwili, ze wstydem tłumacząc, że boją się ryzykować, a których obawy, zdaniem Eggersa, dały wyraz „kulturze strachu”, jaka zapanowała wśród edukatorów po decyzji okręgowej rady szkolnej. Zob. Amy Ta, „When Investigating Book Ban, Dave Eggers Finds Culture of Fear in School”, *KCRW* (25 August 2022), <https://www.kcrw.com/news/shows/press-play-with-madeleine-brand/zero-emissions-book-bans-gop-film-reviews/circle-dave-eggers-rapid-city>; data dostępu: 6 maja 2023.

⁹ Cody Mello-Klein, „Banning Books in Schools a ‘Witch Hunt’ on People of Color, LGBTQ Community, Northeastern Professor Says”, *Northeastern Global News* (24 August 2022), <https://news.northeastern.edu/2022/08/24/banned-books-in-us-schools/>; data dostępu: 5 maja 2023.

¹⁰ Unikatowe wydanie *Opowieści podręcznej* autorstwa Atwood, książki wielokrotnie kwestionowanej i zakazywanej, nie tylko w Stanach Zjednoczonych, ale także na całym świecie. Książka została wyprodukowana w pełni z materiałów ognioodpornych, celem „ochrony kluczowej historii i wyrażania silnego sprzeciwu wobec cenzury”; zorganizowana przez Penguin Random House aukcja odbyła się

Margaret Atwood – palenie książek na nowo zagościło w powszechnej wyobraźni, stając się symbolem nasilających się w kraju ingerencji w szeroko pojętą wolność słowa.

Według opublikowanego 20 kwietnia 2023 roku uaktualnionego raportu PEN America¹¹ pierwszy semestr roku szkolnego 2022/23 był rekordowy pod względem odnotowanych w amerykańskich szkołach przypadków cenzury i zakazów dotyczących książek. Liczba tych drugich sięgnęła 1477 i objęła 847 tytułów, tym samym wzrosła o 28% w porównaniu z poprzednim semestrem¹². Z raportu wynika, że większość zakazów została wprowadzona w szkołach na południu Stanów Zjednoczonych (m.in. w Teksasie, Missouri, Południowej Dakocie czy na Florydzie) oraz dotyczyła książek kierowanych do młodzieży i często pisanych przez osoby należące do społeczności etnicznych i LGBTQ+ i opowiadających o nich; wzrosła także liczba przypadków, w których książki określane były mianem „pornograficznych» bądź «nieprzyzwoitych»¹³. Autorzy raportu, Kasey Meehan i Jonathan Friedman, odnotowują także dwie nasilające się ich zdaniem tendencje. Pierwsza dotyczy mechanizmów stojących za zakazami – podczas gdy w przeszłości zakazy inicjowane były raczej przez pojedynczych rodziców kwestionujących pojedyncze tytuły, na przestrzeni ostatnich miesięcy zakazy stały się dużo bardziej zorganizowane¹⁴ i były często podyktowane bądź wspierane wprowadzanymi na poziomie stanowym zmianami ustawodawczymi. Rosnące upolitycznienie zakazów ma, zdaniem autorów, bezpośredni wpływ na drugą

w dniach 23 maja – 7 lipca 2022 roku w Sotheby’s w Nowym Jorku, a poprzedziła ją akcja promocyjna, w ramach której Atwood usiłowała spalić książkę przy użyciu miotacza ognia („The Unburnable Book”, <https://www.unburnablebook.com/>; data dostępu: 11 maja 2023).

¹¹ Działająca „na styku literatury i praw człowieka” organizacja non profit, której celem jest walka o wolność wypowiedzi i wolność twórczości artystycznej w Stanach Zjednoczonych oraz ich ochrona („About Us”, *PEN America*, <https://pen.org/about-us/>; data dostępu: 8 maja 2023).

¹² Kasey Meehan, Jonathan Friedman, „Banned in the USA: State Laws Supercharge Book Suppression in Schools”, *PEN America* (20 April 2023), <https://pen.org/report/banned-in-the-usa-state-laws-supercharge-book-suppression-in-schools/>; data dostępu: 8 maja 2023.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

obserwowaną przez nich tendencję, tj. pogłębianie się wspomnianej już kultury strachu. Znalazłszy się „na pierwszej linii frontu narastających wojen kulturowych”, pracownicy sektora edukacji muszą zmagać się z „zastraszaniem, nękaniami i oskarżeniami o pedofilię bądź używanie literatury do przysposabiania dzieci”¹⁵ do zachowań niestosownych, a także z niejasno sformułowanymi przepisami i groźbą kar za ich łamanie. W rezultacie wielu z nich „dmucha na zimne”, uciekając w przesadną ostrożność i autocenzurę. „Efekt mrozący” (ang. *chilling effect*)¹⁶, jak nazywają ten mechanizm Meehan i Friedman, wydaje się częścią zakrojonej na szerszą skalę kampanii, skierowanej przeciwko tym, których prawnicy politycy oraz grupy takie jak Moms for Liberty¹⁷ uważają za współczesnych wicherzycieli.

„Komuniści. Sataniści. Sąsiedzi faszerujący halloweenowe cukierki heroiną. Każdy czas ma swojego bogeymana, czyhającego na dzieci i spędzającego sen z powiek rodziców kreskówkowego złoczyńcę”, zauważa Catherine Rampell i dodaje: „Wygląda na to, że dzisiejszym przerażającym drapieżcą został mianowany lokalny bibliotekarz”¹⁸. To on pospołu z nauczycielką znalazł się w ostatnich latach w centrum tzw. Edu Paniki (ang. *Ed Scare*)¹⁹ – ogólnokrajowej kampanii obejmującej wiele działań społecznych i legislacyjnych podejmowanych przez republikańskich aktywistów i ustawodawców, a mających na celu radykalizację nastrojów społecznych i – jak zauważa Friedman – wykorzystanie strachu

¹⁵ Alexandra E. Petri, „Book Bans Are on the Rise in U.S. Schools, Fueled by New Laws in Republican-led States”, *Los Angeles Times* (22 April 2023), <https://www.latimes.com/world-nation/story/2023-04-22/book-bans-soaring-schools-new-laws-republican-states>; data dostępu: 9 maja 2023.

¹⁶ Meehan, Friedman, „Banned in the USA”.

¹⁷ Amerykańska konserwatywna organizacja polityczna założona w 2021 roku w odpowiedzi na wprowadzane w szkołach obostrzenia związane z pandemią wirusa COVID-19. Po ustaniu pandemii organizacja wzięła na cel szkolne sylabusy, aktywnie sprzeciwiając się nauczaniu o rasie, etniczności, dyskryminacji i prawach osób należących do społeczności LGBTQ+.

¹⁸ Catherine Rampell, „A Bigger Problem than Book Bans? Declining Literacy”, *The Richmond Times-Dispatch* (24 May 2023), https://richmond.com/a-bigger-problem-than-book-bans-declining-literacy/article_af54655d-ce0d-5c8b-b7b6-ed6bab31ad97.html; data dostępu: 25 maja 2023.

¹⁹ Ibidem.